

№ 652/833/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87764520>.

5. Ухвала Комінтернівського районного суду м. Харкова від 13 лютого 2020 р., судова справа № 646/7964/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87627020>.

6. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 17 грудня 2019 р., судова справа № 369/5566/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86432805>.

7. Ухвала Ірпінського міського суду Київської області від 15 січня 2020 р., судова справа № 367/8346/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86915392>.

8. Колодчин В.В., Туманянц А.Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції : монографія. Харків : ТОВ «Оберіг», 2016. 228 с.

9. Ухвала Святошинського районного суду м. Києва від 14 лютого 2020 р., судова справа № 759/564/20. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87608721>.

10. Ухвала Кропивницького апеляційного суду від 18 липня 2019 р., судова справа № 396/569/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83169190>.

11. Ухвала Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 3 червня 2019 р., судова справа № 636/1355/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82154639>.

12. Ухвала Ковпаківського райсуду м. Суми від 17 вересня 2018 р., судова справа № 592/6633/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75940409>.

13. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 11 жовтня 2018 р., судова справа № 344/6833/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77051588>.

ЄФІМОВ М. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98: 343.131

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-3.16>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ШЛЯХОМ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано окремі питання розслідування легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності. Розглянуто особливості початку кримінального провадження та типові слідчі ситуації під час розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Автор підтримує позицію науковців, які легалізацію доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності, визначають як динамічну систему стійко повторюваних дій, спрямованих на здійснення операцій з доходами, одержаними в результаті організованої злочинної діяльності, задля

приховання їхнього безпосереднього походження, введення в легальний обіг та подальшого здійснення організованої злочинної діяльності.

Визначено, що важливим моментом для ефективного розслідування досліджуваної категорії кримінально караних діянь є визначення типових слідчих ситуацій. З'ясовано, що досліджувана наукова категорія – це сукупність умов, що об'єктивно складаються в процесі розслідування злочинів, утворюють своєрідну обстановку на його певний момент, яка ставить перед слідчим проблему вибору відповідного напрямку подальших дій і прийняття тактичних рішень.

Зазначено, що у зв'язку з поєднанням об'єктивних та суб'єктивних чинників слідчі ситуації будуть конкретними в кожному окремому випадку. Ці чинники впливають як на реалізацію конкретних завдань, так і на розслідування легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності.

Серед типових слідчих ситуацій розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень виокремлено такі: відомості надійшли від викривача (заявника), який має обґрунтовану підозру щодо факту легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності конкретною особою; відомості надійшли від заявника, що є свідком вчинення злочинів проти моральності або їх легалізації; відомості стали відомі в ході проведення розслідування предикатного злочину; відомості стали відомі від іноземних правоохоронних органів, які виявили факт легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності, громадянином України; інформація надійшла від засобів масової інформації.

***Ключові слова:** злочини проти моральності, легалізація доходів, початковий етап розслідування, типові слідчі ситуації, слідчі (розшукові) дії, тактичний прийом, організація.*

Yefimov M. M. Features of the investigation of the legalization of the proceeds of crime against morality

The article analyzes the issue of investigating the legalization of income obtained through the commission of crimes against morality. The features of initiation of criminal proceedings and typical investigative situations during the investigation of this category of criminal offenses are considered.

The author supports the position of scientists who define the legalization of proceeds from organized crime as a dynamic system of persistently repeated actions aimed at conducting transactions with proceeds from organized crime, with a view to concealing their direct origin, entering and legal for further implementation of organized criminal activity.

It is determined that determining the typical investigative situations is an important point for effective investigation of the investigated category of criminal offenses. It is revealed that the investigated scientific category is a set of conditions that objectively form in the process of investigation of crimes, which creates a peculiar situation at a certain moment, which poses to the investigator the problem of choosing the appropriate direction for further actions and making tactical decisions.

It is stated that, due to the combination of objective and subjective factors, the investigative situations will be specific in each case. These factors influence both the realization of specific tasks and the investigation of the legalization of the proceeds of crime against morality.

Among the typical investigators of the investigation of the investigated category of criminal offenses were the following: the information was received from the defendant (the applicant) who has reasonable suspicion about the fact of legalization of the proceeds obtained by committing crimes against morality

by a specific person; the information came from the applicant, who witnessed the commission of crimes against morality or their legalization; the information became known during the investigation of the predicate crime; the information became known from foreign law enforcement agencies, which revealed the fact of legalization of the proceeds obtained through committing crimes against morality, by a citizen of Ukraine; the information came from the media.

Key words: *crimes against morality, revenue legalization, initial stage of investigation, typical investigative situations, investigative (search) actions, organization, tactical admission.*

Вступ. Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, є надзвичайно важливою проблемою будь-якої держави, зокрема України. Ефективність розслідування визначеного кримінального правопорушення характеризується якістю проведення відповідних процесуальних дій. Водночас необхідно розуміти, що його вчинення шляхом скоєння злочинів проти моральності має свою специфіку, тому для проведення окремих процесуальних дій необхідно залучити спеціалістів, тобто осіб з відповідними спеціальними знаннями. Крім того, сам процес кримінального провадження також буде мати свою специфіку в плануванні початку досудового розслідування, тому задля особливостей розслідування легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності, розглянемо низку думок вчених щодо зазначених категорій.

Питання розслідування легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, було основою наукових пошуків низки вчених, зокрема Л.І. Аркуша, В.П. Бахіна, В.Д. Берназа, А.Ф. Волобуєва, І.Ф. Герасимова, В.А. Журавля, А.В. Іщенко, І.П. Козаченка, В.В. Лисенка, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, М.А. Погорецького, М.О. Селіванова, О.П. Снігерьова, Р.Л. Степанюка, В.В. Тищенко, К.О. Чаплинського, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітька, М.П. Яблокова. Однак в їхніх роботах не було комплексно досліджено проблематику розслідування легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності. Зазначені кримінальні провадження мають певну специфіку.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд особливостей розслідування легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності.

Результати дослідження. Для початку потрібно визначити, що ми розуміємо під терміном «легалізація доходів». Так, І.І. Білоус наголошує на тому, що у вузькому розумінні термін «легалізація (відмивання)» доходів означає процес перетворення нелегально отриманих доходів на легальні. Цей термін почав використовуватись із того часу, коли виникла необхідність приховування справжнього походження грошей або майна під час здійснення фінансових операцій та інших угод. Автор наприкінці свого дослідження робить висновок, що легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, – це складний процес здійснення легальних фінансових операцій, в ході яких приховується незаконне походження цих доходів, а іноді й справжнього власника грошей [2, с. 85–87].

Ми більше схилиємось до позиції Л.І. Аркуша, яка формулює легалізацію доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності, як динамічну систему стійко повторюваних дій, спрямованих на здійснення операцій з доходами, одержаними в результаті організованої злочинної діяльності, задля приховання їхнього безпосереднього походження, введення в легальний обіг та для подальшого здійснення організованої злочинної діяльності [1, с. 10]. Таке визначення включає також організовану злочинну діяльність, що є найбільш характерним і в нашому випадку, адже, як показує вивчення судово-слідчої практики, випадки легалізації доходів, одержаних від вчинення злочинів проти моральності, у 98% вчиняють організовані групи.

В такому ж ракурсі робить висновок Л.М. Кашпур, говорячи про те, що легалізація доходів практикується найчастіше організованими злочинними групами, що підвищує її латентність, оскільки такі групи мають злагоджено працюючий апарат нейтралізації

соціального контролю, що забезпечує результативність вчинення кримінальних правопорушень [5, с. 105].

Стосовно початку розслідування досліджуваної категорії кримінально каранних діянь слід наголосити на тому, що всі дії необхідно проводити досить швидко та ефективно. Це не дає змогу членам організованих груп вчасно починати протидію розслідуванню, зокрема використовувати для цього корумповані зв'язки.

Стосовно корумпованих зв'язків звернемося до праці Л.І. Аркуша, яка зазначала, що залежно від ієрархічного становища державних службовців і сфер діяльності розрізняють такі види корупції, як корупція у сфері бізнесу, або корупція у сфері державного управління (контрольна корупція, дозвільна корупція, розподільча корупція); корупція у політиці; корупція у побутовій сфері; корупція у приватному секторі [1, с. 11]. Усі види корупційних проявів можливі під час вчинення злочинів проти моральності, адже, з одного боку, це досить поширені діяння в суспільному житті пересічних громадян, а з іншого боку, вчинення їх організованими групами вимагає «кришування» на різноманітних ієрархічних ланках державних органів.

Також під час планування розслідування, як вдало зазначає О.В. Халін, варто зосередитись на доцільності доказування всього шляху проходження незаконно одержаних доходів: від конкретних протиправних дій, які дають змогу одержати дохід, до придбаного на ці кошти майна, відкриття рахунків в іншій валюті тощо. Логічність у плануванні, яка притаманна процесу розслідування інших видів кримінальних правопорушень, наражається на труднощі, зумовлені специфічною етапністю злочинного механізму. На першій стадії злочинець намагається звільнитися від готівкових коштів, на наступній – «відірватися» від незаконного джерела одержаних коштів, а далі – надати цим фінансовим ресурсам або нерухомості законно набутого вигляду [11, с. 64].

Методика попередження злочинів у сфері банківської діяльності вимагає нових наукових підходів і сучасних знань про способи вчинення зазначених діянь. Оскільки банківська сфера забезпечує життєдіяльність підприємств, організацій і загалом усієї держави, необхідність боротьби з нелегальними операціями є першочерговим завданням для нормального функціонування економіки [5, с. 106].

Слід зазначити, що під час доказування обставин, які віднесені до суб'єктивної сторони легалізації (відмивання) доходів, варто враховувати, що на факт усвідомлення підозрюваним (обвинуваченим) незаконного характеру привласнення ним або іншими особами фінансових ресурсів чи нерухомості, які в подальшому використовуються ними для здійснення інших фінансових операцій або підприємницької діяльності, можуть зазначатися нехарактерна для стану речей та характеру діяльності, пов'язана з переміщенням фінансових ресурсів з одного рахунку на інший в короткий проміжок часу; оформлення майна на інших осіб; придбання нерухомості за явно заниженими цінами; не викликана необхідністю купівля-продаж цінних паперів або майна за цінами, які мають очевидне відхилення від поточного курсу цін на аналогічні товари та цінні папери [9, с. 169].

Доречним є нагадування О.В. Халіна про те, що фахівці у сфері надання фінансових послуг рекомендують правоохоронним органам урахувати ризики можливого використання для легалізації кримінальних доходів нової технології електронних грошей, а саме блокчейн, що є базою даних загального користування, яка функціонує без центрального керівництва. Якщо зараз усі операції з грошми, документами проходять через посередників (банки, державні органи або нотаріуси посвідчують дійсність операцій), то з часом це втратить потребу (можливо, ускладнить процес збирання доказів). Як вважають розробники системи, якщо технологія буде впроваджена, то контроль банків, аудиторів, контролерів, страхових компаній та інших реєстраторів буде не потрібен. Оскільки програмний код мережі відкритий, то будь-який громадянин матиме змогу користуватися системою, однак особистісні дані та інша персональна інформація залишатимуться конфіденційними. Банки світового рівня, такі як "Golman Sachs", "JP Morgan", "Credit Suisse", "Barclays", об'єдналися в консорціум R3 (станом на кінець 2015 р. він нараховував 20 найбільших банків світу) для вивчення переваг і ризиків блокчейну [10, с. 168].

Наступним важливим моментом ефективного розслідування досліджуваної категорії кримінально караних діянь є визначення типових слідчих ситуацій. Визначення поняття слідчої ситуації досі викликає суперечності серед різних авторів. Зокрема, М.О. Селіванов визначає слідчу ситуацію як обстановку, картину розслідування, що склалась на певному етапі, певну кількість значущої для розслідування інформації, яка береться до уваги разом із джерелом її одержання [8, с. 58]. Зі свого боку С.В. Веліканов визначив слідчу ситуацію як сукупність сформованих на певному етапі умов, що сприймаються, оцінюються та використовуються слідчим для вирішення тактичних завдань і досягнення загальних цілей розслідування [3, с. 9].

На нашу думку, найбільш точно визначення слідчої ситуації надали В.К. Лисиченко та О.В. Батюк, які визначили її як сукупність умов, що об'єктивно складаються в процесі розслідування злочинів, утворюють своєрідну обстановку на його певний момент, яка ставить перед слідчим проблему вибору відповідного напрямку подальших дій і прийняття тактичних рішень [6, с. 5].

Водночас не слід забувати про те, що у зв'язку з поєднанням об'єктивних та суб'єктивних чинників слідчі ситуації будуть конкретними в кожному окремому випадку. Ці чинники впливають як на реалізацію конкретних завдань, так і на розслідування легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності.

Зокрема, В.П. Головіна зазначала, що на початковому етапі розслідування можливі такі ситуації: справа порушується відносно керівників (працівників) комерційної структури, приватного підприємця, що працює без створення юридичної особи, щодо проведення сумнівних трансакцій на підставі заяви банку, інших органів, покликаних проводити фінансовий моніторинг; справа порушується відносно керівників комерційної структури на підставі матеріалів ревізій, інвентаризацій, проведених за ініціативою правоохоронних органів; справа порушується відносно керівників комерційної структури, приватного підприємця, що працює без створення юридичної особи на підставі матеріалів ОРД [4, с. 98].

Л.І Аркуша визначає такі ситуації: кримінальна справа порушена за тими підставами, що містяться в акті про перевірку юридичної особи оперативними підрозділами; кримінальна справа порушена за актом виїзної перевірки, складеної контролюючими органами; кримінальна справа порушена за матеріалами органів Державного комітету з фінансового моніторингу. Автор наголошує на тому, що якщо взяти за основу схему «злочинець – співучасник – корупціонер», то в момент порушення кримінальної справи про легалізацію складаються три слідчі ситуації. Перша ситуація характеризується наявністю інформації про факти й ознаки легалізації, а саме відомий злочинець (затриманий на «гарячому»), але невідомі безпосередній виконавець (співучасник) і спосіб легалізації. Друга ситуація характеризується наявністю незаконних операцій легалізації доходів у фінансово-кредитній або господарюючій структурі, але невідомі джерело «брудних» грошей та їхній власник-злочинець. Для першої та другої слідчих ситуацій характерними слідчими діями є виїмка, затримання, обшук, допит, огляд, проведення ревізій, судових експертиз. Третя ситуація виникає, коли є інформація про факти легалізації, відомий співучасник-корупціонер, але невідомі інші особи, які беруть участь у легалізації доходів. У такій ситуації необхідно вилучати всі документи, що стосуються угоди, й окремо допитувати не тільки учасників угоди, але й усіх осіб, які беруть участь у її оформленні [1, с. 25].

О.В. Халін наголошував на тому, що слідчі ситуації варто класифікувати залежно від джерела інформації, оскільки це суттєво впливає на обсяг початкових об'єктивних даних та визначає момент початку відкриття кримінального провадження. Отже, існують такі ситуації:

1) інформація надійшла від викривача (заявника), який має обґрунтовану підозру щодо факту легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, конкретною особою; ця ситуація ускладнюється тим, що викривач має можливість повідомити інформацію, зазначивши свої персональні дані або надавши її анонімно, що суттєво ускладнить процес перевірки;

2) інформація надійшла від заявника, який є свідком, що певним чином був задіяний у підготовці або викритті ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (нотаріус, адвокат, аудитор, оцінщик тощо);

3) інформація надійшла від засобів масової інформації; ЗМІ відіграють активну роль у запобіганні злочинності, однак подеколи створення резонансу не впливає позитивно на результати розслідування; власне, журналістське виявлення свідків, інтерв'ю призводять до погіршення стану безпеки, створення тиску на свідків зацікавленими особами, що призводить до відмови від раніше наданих показань;

4) інформація надійшла від оперативних працівників про підготовку до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; в Україні, на жаль, не немає жодного постановленого вироку за замах на легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (наприклад, створена офшорна компанія, але не відбулося руху на її рахунках); це зумовлено складністю доведення мети; усі обвинувальні вирoki ґрунтуються на вже проведених операціях щодо зміни власності, форми злочинних активів;

5) інформація стала відомою в ході проведення розслідування предикатного злочину;

6) інформація стала відома від банку, який виявив підозрілі операції, що вчинилися особою за підробленим або втраченим паспортом;

7) інформація стала відома від іноземних правоохоронних органів про вчинення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, громадянином України [12, с. 123–124].

На основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень нами було зроблено висновок, що типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності, є такі:

– відомості надійшли від викривача (заявника), який має обґрунтовану підозру щодо факту легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності конкретною особою (34%);

– відомості надійшли від заявника, що є свідком вчинення злочинів проти моральності або їх легалізації (23%);

– відомості стали відомі в ході проведення розслідування предикатного злочину (37%);

– відомості стали відомі від іноземних правоохоронних органів, які виявили факт легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності, громадянином України (3%);

– інформація надійшла від засобів масової інформації (3%).

Як бачимо, найбільша кількість ситуацій пов'язана з розслідуванням предикатних злочинів. Загалом, предикатний злочин – це суспільно небезпечне протиправне діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом [7], тобто визначені кримінально карані діяння передують вчиненню злочину, кваліфікованого за ст. 209 КК України. Водночас необхідно розуміти, що багато випадків легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності, залишаються латентними, адже, як зазначалося вище, має місце досить велика корумпованість зазначеної суспільної сфери. Причому для корупції в цих діяннях характерні майже всі риси, які є їй притаманні.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що під час розслідування легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності, досить важливо швидко та ефективно провести початковий етап розслідування. Це має здійснюватися завдяки чіткому алгоритму відповідно до типових слідчих ситуацій. Серед них на початковому етапі розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень нами було виокремлено такі: відомості надійшли від викривача (заявника), який має обґрунтовану підозру щодо факту легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності конкретною особою (34%); відомості надійшли від заявника, що є свідком вчинення злочинів проти моральності або їх легалізації (23%); відомості стали відомі в ході проведення розслідування предикатного злочину (37%); відомості стали відомі від

іноземних правоохоронних органів, які виявили факт легалізації доходів, одержаних шляхом вчинення злочинів проти моральності, громадянином України (3%); інформація надійшла від засобів масової інформації (3%).

Список використаних джерел:

1. Аркуша Л.І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності : автореф. дис. ... докт. юрид. наук ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. 42. с.
2. Білоус І.І. Сутнісна характеристика легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Економіка та держава*. 2019. № 5. С. 82–88.
3. Великанов С.В. Класифікація слідчих ситуацій у криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Харків, 2002. 22 с.
4. Головіна В.П. Основи методики розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, з використанням кредитно-банківської системи : дис. ... канд. юрид. наук ; Національна академія внутрішніх справ МВС України. Київ, 2004. 223 с.
5. Кашпур Л.М. Протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 103–106.
6. Лисиченко В.К., Батюк О.В. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1988. Вып. 36. С. 4–9.
7. Про затвердження Порядку надання та розгляду узагальнених матеріалів : Наказ Міністерства внутрішніх справ, СБУ від 11 березня 2019 р. № 103/162/384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0368-19>.
8. Селиванов Н.А. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в методике расследования. *Социальная законность*. 1977. № 2. С. 54–62.
9. Алексеева И.С., Амплеев С.В., Баяхчев В.Г. и др. Расследование преступлений в сфере экономики. Руководство для следователей / под ред. И.Н. Кожевникова. Москва : Спартак, 1999. 266 с.
10. Халін О.В. Використання спеціальних знань у розслідуванні легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 36. Т. 2. С. 166–168.
11. Халін О.В. Особливості організації розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Судова апеляція*. 2016. № 1. С. 60–67.
12. Халін О.В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. ... канд. юрид. наук ; Класичний приватний університет. Запоріжжя. 2017. 236 с.

